

BIBΛΙΟΚΡΙΤΙΚΗ

ΓΕΩΡΓΙΑ ΚΑΡΑΝΤΩΝΑ¹

«2194 Ημέρες Πολέμου 1 Σεπτεμβρίου 1939- 2 Σεπτεμβρίου 1945»

Συγγραφέας: Μαρίζα Ντεκάστρο

Εικονογράφος: Αχιλλέας Ραζής

Εκδόσεις: Μεταίχμιο, 2024

Ιστορία, ιστορίες και «ιστορίες» στο διηλικιακό βιβλίο γνώσεων 2194 Ημέρες Πολέμου της Μαρίζας Ντεκάστρο

Κριτικός παιδικού βιβλίου, μεταφράστρια, παιδαγωγός και πολυβραβευμένη συγγραφέας, η Μαρίζα Ντεκάστρο έχει συνηθίσει το αναγνωστικό της κοινό σε υψηλής ποιότητας παιδικά βιβλία. Αυτή τη φορά μάς συστήνει ένα νέο βιβλίο γνώσεων, που κινείται μεν στο ίδιο μοτίβο με το βιβλίο *2651 Ημέρες Δικτατορίας: 21 Απριλίου 1967 – 24 Ιουλίου 1974* σε εικονογράφηση Βασίλη Παπαγεωργίου που κυκλοφόρησε το 2018 από τις εκδόσεις Μεταίχμιο, πραγματεύεται δε μια θεματική που έχει μελετήσει και γνωρίζει επισταμένα: τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο.

Η ενασχόληση της Ντεκάστρο με το θέμα του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου είναι εν πολλοίς γνωστή: έχει μεταφράσει μεταξύ άλλων το βιβλίο *Έρικα* των Ruth Vander Zee και Roberto Innocenti (Καλειδοσκόπιο), *Το Ημερολόγιο της Άννας Φρανκ. A graphic Diary* των Ari Folman και David Polonsky (Πατάκης), το graphic novel *Λευκό Πουλί* της R. J. Palacio (Παπαδόπουλος) και έχει εκδώσει το βιβλίο γνώσεων *Οι δικοί μου άνθρωποι* (Καλειδοσκόπιο), μια ιστορία διάσωσης μιας εβραϊκής οικογένειας κατά το Ολοκαύτωμα σε εικονογράφηση Χαράς Μαραντίδου, που τιμήθηκε με το Κρατικό Βραβείο Βιβλίου Γνώσεων για παιδιά το 2023.

Σε αυτή τη νέα έκδοση, περικειμενικά στοιχεία, έξυπνος τίτλος, επεξηγηματικός υπότιτλος και εικονογράφηση εξωφύλλου συνεργάζονται αρμονικά υπηρετώντας πιστά τη θέση του Gerald Genette για την πρόσληψη του εξωφύλλου από τον αναγνώστη και τη νοητή περιδιάβαση που του προσφέρει αυτόματα το περιεχόμενο του βιβλίου.²

Στην άμεση, θετική ανταπόκριση του αναγνώστη συνηγορεί τόσο η καλαισθητή έκδοση από το Μεταίχμιο όσο και οι δέκα συνοδευτικές εικόνες του βραβευμένου εικονογράφου, Αχιλλέα Ραζή, που κοσμούν το εξώφυλλο και το οπισθόφυλλο. Ο

¹Η Γεωργία Καραντώνα είναι υποψήφια διδάκτωρ παιδικής και εφηβικής λογοτεχνίας του ΠΤΠΕ του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας και Διευθύντρια της Greek Children's Library of London. Το βιβλίο της *Graphic Novel και Ολοκαύτωμα. Διδακτικές Προτάσεις και Εφαρμογές για την Πρωτοβάθμια και τη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση* κυκλοφορεί από τις εκδόσεις Ροπή.

² Genette, G. (1997). *Paratexts: Thresholds of interpretation*. Cambridge UP.

ενήλικας αναγνώστης αναγνωρίζει τρόπον τινά τα στοιχεία που θα αναπτυχθούν ή θα αναφερθούν στο βιβλίο: υποστολή της ναζιστικής σημαίας από την Ακρόπολη από τον Μανώλη Γλέζο και τον Λάκη Σάντα, αναφορά σε ταινίες, όπως *Ο Μεγάλος Δικτάτωρ* με τον Τσάρλυ Τσάπλιν να διακωμωδεί τον Χίτλερ, εκκένωση της Δουνκέρκης, καταστροφή της αμερικανικής ναυτικής βάσης στο Περγλ Χάρμπορ από την ιαπωνική πολεμική αεροπορία, επιστράτευση της γυναίκας, πείνα στην Κατοχή και διανομή συσσιτίου, αγώνας για τη διάσωση έργων τέχνης και αρχαιολογικών θησαυρών από τους Ναζί, δημιουργία του στρατοπέδου θανάτου και εξόντωσης, Άουσβιτς-Μπίρκεναου.

Η συγγραφέας με τη χρήση του προτροπτικού ρήματος *φαντάσου* στο οπισθόφυλλο προσκαλεί τους αναγνώστες να γνωρίσουν την Ευρώπη *σαν θεατρική σκηνή*. Κρατώντας στα χέρια μας το βιβλίο και περιεργαζόμενοι μόνο το εξώφυλλο φαίνεται πως η προτροπή πετυχαίνει το στόχο της και μάλιστα αβίαστα. Οι επιλεγμένες αυτές εικόνες λειτουργούν και ως σημεία-υπομνήσεις της βασικής αφήγησης, αφού ο αναγνώστης παρωθείται να τις αναζητήσει ακούσια στον κυρίως εικονογραφικό ιστό.

Η περιδιάβαση στις σελίδες του βιβλίου μοιάζει με ξενάγηση σε έκθεση μουσείου για τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο, όπου κάθε ενότητα ισοδυναμεί με ένα δωμάτιο έκθεσης. Οι τρεις ενότητες που αναπτύσσονται στο βιβλίο *πριν τον πόλεμο, κατά τη διάρκεια του πολέμου, μεταπολεμικά* διαχωρίζονται με τρεις αντίστοιχα μαύρες σελίδες, επιτρέποντας τον αναγνώστη να κατανοήσει την ιστορική εξέλιξη των γεγονότων και να εμβαθύνει στις συνθήκες εκείνες του Μεσοπολέμου και της ανάπηρης Δημοκρατίας της Βαϊμάρης³ που προλείαναν το έδαφος για την άνοδο του ναζιστικού κόμματος στην εξουσία και την κήρυξη του πολέμου. Η αξιοποίηση του μαύρου χρώματος δεν εκπλήσσει, αφού συνιστά συνήθη επιλογή τις τελευταίες δεκαετίες στον χώρο του παιδικού βιβλίου και των κόμικς, άλλοτε για να επιτονίσει, άλλοτε για να αποσιωπήσει ή να συγκαλύψει. Εδώ, επιλέγεται σκόπιμα ως ταυτόσημο των σκοτεινών ημερών του πολέμου και της μεγαλύτερης γενοκτονίας που συντελέστηκε κατά τη διάρκειά του, το Ολοκαύτωμα.

Η εναλλαγή των ενοτήτων στα περιεχόμενα από την Ελλάδα στον Κόσμο, δηλαδή από το ειδικό-τοπικό στο γενικό-παγκόσμιο, προσδίδει μια ανοιχτότητα στην αφήγηση, δεν κουράζει τον αναγνώστη, αντίθετα, επιτρέπει τη δυνατότητα ανάγνωσης με δύο τρόπους: είτε αποσπασματικά, διαβάζοντας την τοπική ή την παγκόσμια ιστορία, είτε ολιστικά, διαβάζοντας παράλληλα και εναλλάξ και τις δύο. Λιγότερο γνωστές πτυχές της ιστορικής περιόδου, όπως οι Ολυμπιακοί Αγώνες του Βερολίνου (1936), η διάσωση των Βρετανών στρατιωτών από τη Δουνκέρκη με την επίταξη του εμπορικού στόλου κατά την Επιχείρηση Δυναμό, η ίδρυση στη Γερμανία του *Γραφείου για τους κινδύνους του καπνίσματος* το 1939, η περίπτωση του γιατρού και παιδαγωγού Γιάνους Κόρζακ, του Γερμανού επιχειρηματία Όσκαρ Σίντλερ και της αντιστασιακής Λέας Καραγιάννη, η δράση των σαλταδόρων μέσα από την εξιστόρηση του ρεμπέτη Μιχάλη Γενίτσαρη, κινητοποιούν το ενδιαφέρον του αναγνώστη εμπλουτίζοντας την ιστορική του γνώση.

³ Winkler. A. Heinrich. (2011). *Βαϊμάρη: Η ανάπηρη δημοκρατία 1918-1933*. Αθήνα: Πόλις.

Πώς προσεγγίζεται, όμως, και πώς αναδύεται η μνήμη του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου, όταν οι αποδέκτες είναι νεαροί αναγνώστες;

Πώς επιλέγεται το υλικό που θα αξιοποιηθεί και αυτό που δεν θα επιλεγεί; «*Ας πάρουμε απόφαση ότι δεν χωράνε τα πάντα σ' ένα βιβλίο και ας κάνουμε την επιλογή που μας φαίνεται καλύτερη*»,⁴ αναφέρει η ίδια η συγγραφέας σε συνέντευξή της και όπως διαπιστώνεται έχει πετύχει να διαχειριστεί έναν τεράστιο όγκο αρχαικού υλικού σταχυολογώντας ιστορίες από την Ελλάδα και τον Κόσμο που διαμορφώνουν ένα μωσαϊκό πληροφοριών.

Με αυτή την προσεκτική επιλογή πηγών με αναφορές σε κινηματογραφικές ταινίες, λογοτεχνικά έργα, μαρτυρίες, έργα τέχνης, η συγγραφέας μετατρέπει την αναγνωστική διαδικασία σε πεδίο εξερεύνησης και αφόρμησης για δημιουργική συνδιαλλαγή με το περιεχόμενο, ενθαρρύνοντας την αναγνωστική ανταπόκριση του νεαρού αναγνώστη. Η εις βάθος και ενδελεχής μελέτη πρωτογενών και δευτερογενών ιστορικών πηγών και βιβλιογραφίας από τη συγγραφέα σε συνδυασμό με την επιστημονική θεώρηση του βιβλίου από την πολυγραφότατη ιστορικό, διδάκτορα νεότερης και σύγχρονης ιστορίας, Άννα-Μαρία Δρουμπούκη, πιστοποιούν την επιστημονική εγκυρότητα της ιστορικής αφήγησης.

Συνέργεια απόλυτη εικονογραφικού και κειμενικού σημειωτικού κώδικα επιτρέπει μια βιωματική προσέγγιση του βιβλίου από τον αναγνώστη, τον οποίο κερδίζει ο Αχιλλέας Ραζής με το αναγνωρίσιμο στυλ εικονογράφησης που τον έχει καθιερώσει στον χώρο της εγχώριας παιδικής λογοτεχνίας. Με υψηλής ποιότητας σχέδια και αξιοποίηση της έγχρωμης, ζεστής παλέτας, η εικονογράφηση του Ραζή λειτουργεί άλλοτε συμπληρωματικά στον κειμενικό κώδικα, άλλοτε ανεξάρτητα, παρέχοντας ερεθίσματα για αναζήτηση μιας άλλης «κρυμμένης», παράλληλης μικροϊστορίας. Πρακτικά, κάθε εικόνα, συνιστά αντικείμενο εμβάθυνσης και νοηματοδότησης της κειμενικής αφήγησης⁵ επιτονίζοντας τον αφηγηματικό ρόλο της εικόνας στο βιβλίο και αποτελώντας αφόρμηση για καλλιτεχνική ανταπόκριση ή δημιουργική γραφή.

Όσο προσεκτική είναι η επιλογή του κειμένου από τη Ντεκάστρο, τόσο προσεκτική είναι και η επιλογή των εικόνων από τον Ραζή. Οι απεικονίσεις του καθορίζουν σε μεγάλο βαθμό τον τρόπο που εγγράφεται η διακειμενικότητα στο βιβλίο μέσω της αναδημιουργίας εικόνων ως αντίγραφα φωτογραφιών, καρτούν, αφισών, εξωφύλλων, γραμματοσήμων, έργων τέχνης, πινάκων ζωγραφικής. Με την εικονογράφηση επιχειρείται η αναπαράσταση συμβόλων με ευαίσθητο σημειωτικό αποτύπωμα, όπως επί παραδείγματι η απεικόνιση του κίτρινου αστεριού, σύμβολο στιγματισμού και εξαφάνισης όλων των άλλων χαρακτηριστικών στοιχείων της ταυτότητας Στην ίδια σελίδα, η απεικόνιση του συμβόλου του Superman, του πρόσφυγα-

⁴Ντεκάστρο, Μ. (2010). Γράφοντας παιδικά βιβλία γνώσεων. *KEIMENA για την έρευνα, τη θεωρία, την κριτική και τη διδακτική της Παιδικής και Εφηβικής Λογοτεχνίας*.

⁵ Korda, A. (2018). Thinking with pictures: memory, imagination, and colour illustration in Victorian teaching and learning. *Paedagogica Historica*, 56(3), 269–292. <https://doi.org/10.1080/00309230.2018.1550520>.

υπερήρωα που αφιέρωσε τις υπερδυνάμεις του στην προστασία του καλού, υπαινίσσεται την εβραϊκή ταυτότητα πίσω από τη δημιουργία των υπερηρωικών κόμικς.

Με κειμενικές και εικονογραφικές αναφορές στους φυλετικούς νόμους της Νυρεμβέργης, τη Νύχτα των Κρυστάλλων, την αντιεβραϊκή προπαγάνδα, την υποχρέωση των Εβραίων να φοράνε το κίτρινο αστέρι στο πέτο, τη δημιουργία του γκέτο του Βαρώνου Χιρς στη Θεσσαλονίκη, το Μαύρο Σάββατο της 11^{ης} Ιουλίου 1943 και τον δημόσιο εξευτελισμό που υπέστησαν οι άρρενες Εβραίοι ηλικίας 18-45 ετών στην Πλατεία Ελευθερίας, τις ιστορίες διάσωσης Εβραίων σε Γαλλία, Πολωνία, Ελλάδα και Σουηδία και τους Δικαίους των Εθνών, το βιβλίο μπορεί να αξιοποιηθεί και ως παράλληλος οδηγός για την προσέγγιση του Ολοκαυτώματος στη Δευτεροβάθμια εκπαίδευση.

Το τελευταίο βουβό σαλόني-πίνακας ζωγραφικής- του βιβλίου αναπαριστά την εμβληματικότερη ίσως εικόνα του Πολέμου, αυτή του βομβαρδισμένου Βερολίνου μετά τη συνθηκολόγηση, που λειτουργεί πολυσημικά στη διαχρονία και τη συγχρονία. Ο Ραζής με αφαιρετικό στήσιμο της εικόνας και κεντρικό πρόσωπο το παιδί-θύμα του πολέμου επικοινωνεί λιτά το ηχηρό μήνυμα των καταστροφικών και μη αναστρέψιμων συνεπειών, των παράπλευρων απωλειών, του απόηχου του κάθε πολέμου στις ζωές των ανθρώπων.

Η Ντεκάστρο παραδίδει ένα βιβλίο-σταθμό, πολύτιμο οδηγό για τη μελέτη του Δευτέρου Παγκόσμιου Πολέμου χωρίς να αρκείται σε μια απλή παράθεση ιστορικών στοιχείων και μια στείρα γεγονολογία. Χρήσιμο για τον εκπαιδευτικό και τον μουσειοπαιδαγωγό που θα εντοπίσει πηγές για τη διδασκαλία του μαθήματος της ιστορίας, αλλά και συνοδευτικό υλικό με εκπαιδευτικές δραστηριότητες που είναι προσβάσιμο μέσω QR κωδικού στο τέλος του βιβλίου· ελκυστικό για αξιοποίηση από υπεύθυνους βιβλιοθηκών για δράσεις φιλιανγνωσίας και λέσχη ανάγνωσης· ενδιαφέρον για τον ενήλικα αναγνώστη που θα περιηγηθεί στις σελίδες του σαν σε διαδικτυακό εκπαιδευτικό portal. Πολλές και οι ευκαιρίες παιδαγωγικής του αξιοποίησης, όπως η *Διεθνής Ημέρα Μνήμης του Ολοκαυτώματος*, η *Παγκόσμια Ημέρα Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων*, η επέτειος της 28^{ης} Οκτωβρίου, η *Διεθνής Ημέρα κατά του Φασισμού και Αντισημιτισμού*, η *Ημέρα Νίκης της Ευρώπης*, η γνωστή *V-E DAY*, για να αναφέρουμε ενδεικτικά μερικές.

Εφηβικό, ενήλικων, διηλικιακό, φορέας δημόσιας ιστορίας, το βιβλίο προσελκύει το ενδιαφέρον του αναγνώστη, τον εμπλέκει ενεργά, θέτει προβληματισμούς, φέρνει σε επαφή με την Τέχνη. Προσωπικά βιώματα, μαρτυρίες, τραγούδια, μυθοπλαστικές αφηγήσεις, ατομική, ιστορική και συλλογική μνήμη, πολυφωνικότητα στην αφήγηση και τα «αφηγήματα», εύστοχη διαλληλία εικόνας και κειμένου, ύφος λιτό και γλώσσα κατανοητή συμπλέκονται σε αυτό το βιβλίο γνώσεων συνεπικουρώντας στην πολύπλευρη αναγνωστική ανταπόκριση του αναγνώστη, στοιχείο που του επιτρέπει να στοχαστεί κριτικά, να συνδιαλλαγεί ενεργά με το κείμενο. Εν τέλει, η ελληνική εκδοτική παραγωγή στον χώρο του παιδικού βιβλίου εμπλουτίζεται με ένα βιβλίο γνώσεων για την Ιστορία, τις ιστορίες και τις «ιστορίες» του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου, με μια περιήγηση στις 2194 ημέρες που άλλαξαν τον κόσμο.